САНА ОЛОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 89 (7318) ● 1992 сыл. От ыйын 25 күнэ. Субуота ● Сыаната 80 харчы.

Оттоохун-92

ХАТЫМАЛ САҕАТЫН ХААЛЛАРЫМЫАХХА

Оройуон киин ыкыныылаах мунньаҕар Субуруускай аатынан совхоз директора А. В. Ефремов быйылгы дьыл оттоохунун бары билгэтин, тэрээһин итэҕэстэрин этэн туран, алаастартан, дойду сириттэн катаһар суоҕун, сүрүн эрэллэрэ көҥүү буоларын тоҕоостоон ыйбыта. Ааас дьыалларга совхозун дьонун оттотон-тэрийэн кэлбит кырдьаҕас директор бүтэйгэр: «Туох да диэбит иһин, биһиги, чураччылар, хадьымалы саҕалыыр, хаалбыттан булан ылар оныттаахпыт. Ону бэрэ сыл дакаастаабатахпыт», — диэн, этиитин бэрт ааро нөтөҕүүлэхтик түмүктээбитэ.

Кырдьык, чураччылар үлэһиттэрин, отчуттарын туһунан үтүө өйдөбүл үгүстэргэ баар. Республика ааас оройуоннарыгар таһаайдаан оттуур дьон туһунан оллоонноон олорон кэпсиирэ төрүөттэр суох буолбатахтар. Оттон бэйэҕэ кэллэххэ, болтоноолор аатыраллар. Мантан В. П. Седалищев П. П. П. Соловьев нурдук республикаҕа, оройуонга кимнник биллэр отчуттар тахсыбыттара.

Урукку Субуруускай аатынан совхозка Хатылы отделениета Мырылаттан көмөлөһүннэрэн сылы туоруур эбит буоллаҕына, Болтоно отделениета бэйэтин бэйэтэ көрүнэр. Көһөн оттуура да бэрт ахсааннаах эбэ. Сиро-уота оннук, хаһаарыттан да ордуктара. Хоту Кындал алаастара, бэтэрээтэх Таатта үрэх ходуһалара мэнэ сыыга баримыт ог буоллалара. Ол бэйэлэрэ быйыл эмиэ кураанныыллар иэн көһөрө суоттаммыттар. Онон балаһыанньаны миэстэҕэ билэбит.

Совхоз хонтуоратын иннигэр техника арааһа тоҕуоруспут. Таһырдьа ыскамыайкаларга олорор үгүс дьонго тиийэн сэһэргэһэбит. «Отчуттарбыт. Үрэххэ бараары дьыала-муола ситэрээбит», — диэн кэпсээннээх дьон буолан биэроллэр. Механиктара Н. Я. Местников эбиттээбэккэ да сүүрэ-көтө сылдьар. Бүгүн туда көрөр киһилэрэ киин буолбут. Туораттан иһиттэххэ: «Баар. Ыраар», эбэтэр «Суох, суох аккаастаабыттара, Калботэҕэ» диэн быстах-остох эпизоттэри бэрт тиэтэлиэн хардарсар.

— «Агросаб» предприятие саппаас чаһынан баҕас быйыл көмөлөстө. Трактор охсоордорун, мунньардарын онон оромүөнэн салданныбыт. Бараччыларга биэрэн эмиэ ыытабыт. Оройуокка түөрт КДП охсоордоро калбиттэриттэн биирдиилэрбит сөп этэ. Биир мунньары аҕалынныбыт. ДТ, МТЗ уонна Т-16 трактордары саҥа кэлиттэн ыллыбыт. Дьэ, уонна атын суох. Наадыйарбыт элбэх бөҕө. Суоҕун хайыахпытый? Кыалларынан хааччыйдылар. Аны сыана да ыараата. Онон бэйэбит кэтэмэҕэйдиирбит эмиэ баар, — диир Николай Яковлевич.

Звенолар салайаччылара биир туспа этэрдээхтэр. «Тэрээһин мөлтөх. Мин звеном сарсын үрэххэ барар. Бэйэм ол дойдуга оттооботох киһибин. Тутуута сылдьыбытым. Дьонум опыттаахтар. Барыта 13-бут. Бэҕэһээ көннеру барааҕын диэбиттэрэ. Бүгүн буоллар звеньевойунан анаабын диэн быһаччы этэн эрэ кэстилэр. Бүттэхпит ол. Дьиҥэр атын кайдак звеньевой этэ», — диир В. Р. Литвинцев. Киин ордук барсар дьонугар эрэллээх. Онон да сөбүлэстэҕэ. Куолума салаатыгар Лаабычахха. Наадыдыыга тиийиэхтээхтэр эбит. Ол дойдуларын мунар быйыл көрбүт киһи да суох. Онон мунааралар. Бу ардахтар кэнилэриттэн тугунан көрөн туралларга биллибэт. Үрэх сир аата үрэх сир. Бүтэйдин былырыын оттообут Лаабычахтарыгар эрэнэллэр. Оттон Наадыдыыга үктэммэтэхтэрэ быданнаабыт. «Илии хотууруунан барабыт. Онно трактор хаамара да суох», — дьаһаллар отчуттар. Хотууру биэроллэр эмиэ дьон бүк эрэнэллэр. Оттон биһиги иэн сүрүн оттуур тарилларын илиигэ тутта иликтэрэ дьаҥбэргэтэр. Бу бүгүн-сарсын барыахтаах дьон эбэт. Итиэн буоллаҕына, тэрээһиннэрэ, этэллэрин курдук, мөлтөҕүөр тахсар.

Уопсайынан, бу буола турар сүпсүлгэйтэн, итиэ кэпсиллэриттэн сиэрдэтэхха, ыытар сахха эрэ ыктарын суһалыынан тэриллибиттэриигэр тахсар. Дьону тута, тута «Эн бараҕын» диэбиннэн звенолар сүүмэрдэммиттэр. Быһата, бабиэскэ эрэ тутталыллыбатах. Бараччылар настроениелара да оннук. «Оттоохун мунньаҕар хаайан олорон кэпсэтин буолбута. Расценкаҕа, төлөбүргэ эгин этиибитин иста да барбатахтара. Куоластаан адаарытан испиттэрэ», — диллэр отчуттар. Онон быланнаах оту ыларга интэриэс эмиэ улахан диэбэккин. Итиэ Литвинцевтээх харахтаан көрбөтэх сирдэригэр биэрбит 225 тонна быланнарын «толоруохпут» диэриэн туттуналлар. Үрэххэ, Амма уҥуор мантан 2 звено көһөр эбит. Бары артыстаһан, сириэн барыахтаахтар. ДТ уонна МТЗ трактордаахтар. Онно охсоордорун «баар» диэбиттэр, оттон мунньардара өссө да болпуруоска турар буолан биэрдэ. Ол хаһан быһарылларын күүтэр аны суох дьаҥа. Бүгүн тугу булбуттарын, биэрэллэрин, уматык арыытыгар тиийэ тиэнэн сарсыарда барар дьон олороллоро.

Дойдуга түөрт звено хаалар. Олор оттоохуну саҕалаабыттар эрэлэри, ардахтаах күннэрэ төнүгүлэлэбиттэр. Киниилэри эмиэ манна көрсөбүт.

— Биһиги урут П. П. Соловьев звеноту марыгрутунан Кындал алаастарынан сылдьан оттуубут. Быйыл үүнүүтэ мөлтөх. Сирдэрбитин ньоҕөхтээҕэр буолуох, үлэни саҕалаан баран, ардахтаан тоҥкубуллуут. Онон сирдоот билиннэ. Бэртээ буоллар 200 тоннаҕа суоттанабыт. Икки кэннэки сылларга туһаанналыынан 450 уонна 5-4 тонна оту ылбыппыт. Түөйэ үрэхтан эрэ катэһэбит, — диир толору механизациялаах звено звеньевойа С. К. Пакпуцкай.

Киниилэри сэргэ манна Таатта, Нуучча үрэхтэ, ринэн Н. Н. Данилов звенота турбут. Бу эмиэ сүрүн толору механизациялаах звенолара. Олору таһыынан кырдьаҕастар илиилэн оттуур уонна биир колеиилии звенолара тэриллибиттэр. Колеиилии звенотун С. И. Монастырев салайар. Звено сүрүннэн оскуола оҕолоруттан сүүмэрдэммит. Онон оттоохүнгэ баар киһи барыта тардыллыбытыгар тахсар.

Үлэһиттэр расценканы, окко эбии төлөбүрү мыныаллар. Биир тонна окко 1700 солк. төлөнөрө көрүллүбут. Итиэ үрэххэ бараччыларга. Оттон толору механизациялаахха 400 солк. быһыллыбыт. Эбии төлөбүр 22 бырыыһан диэн буолбут. Онон үлэһиттэр «Хамнаспытыгар эрэ сылдьыыһыбыт» диэн мунатыйаллар. Оттон от суох буоллаҕына, ону да булаллыгар саарбахтыыллар. Аахсыы, биллэн турар, бүтэйиктээх түмүгүнэн буолуоҕа. Ол ыраах. Чугастааҕынан кэпсэттэххэ, хаалаччы дьиэ кэргэттэрэ биир хамнаһы аахсыбакка олороллорун этэллэр. Нэйиэгиэнэн эмиэ, саатар, бородуукталарын, аһылыктарын дьаһайдаллар диэн баҕалаахтар. Быһата, көһөн оттооччулар кэнилэригэр хаайыһардаах, санаалаах аттаналлар. Онон совхоз дирекцията, олохтоох дьаһалта, сельсовет хаалаччыларга, бараччыларга да оттоохун бу былдьаһыктаах күннэригэр өссө да тохторуйан эргиллэлэрэ, үлэһит дьон итиэ туруорсуулардан аны да тэрийэ-көрө сатыыллара наада буолбут. Ону олох аһаҕас кэриэтэ тэрээһиннэх барбыт звенолар да чиҥэтиллэр.

Түмүктээн этээххэ, директор этиитэ сөптөөҕөр тахсар. Бүгүн көһөн оттуур звенолар бэйэлэрин кытта илдьэ барбыттара диэн илии хотуура (ылбыттарыгар эрэниҥиит) уонна сылын ахсын оттуур опытара.

С. СМИРНИКОВА.

Сайылык—өлгөм үүт туоната

МЭЧЧИРЭҢ БЫҺААРАР

Быйыл Хаптакмыйы сайылык фермаларыгар Коркин Иван Игнатьевич арендатын ыанньыксыттара сайыдыыллар. Куораттыыр айан суолун туораан Куохара үрах тоҕойун эргийэ көттөххө сыыр үрдүгэр саҥа титии сандааран көстөр. Сайылык икки квартиралаах уонсайыгар икки дьиэ кэргэн быр-баччы олороллор.

Бу бүомчу дойдуга 3 ыанньыксыт 18-тыы ыаҕы ыыллар. От ыйыгар биирдии ынахтан 163 кг үүтү ыыр былааннарын аһаран күнэгэ 2-лии центнер үүтү ыаллар. Манна Н. Н. Толстоухов, П. С. Варламова, Т. А. Варламова үлэлиллэр. Быламмытын толороо нөҥбит диэн үөрэ-көтө кэпсиллэр. Ону мэччирэҥ баарынан быһааараллар. Эбии аһатыы нөҥүт суоҕуран тэриллэ илик. Бурдугу, кураанахтыы кутан биэроллэр эбит.

Атын сайылыктар курааннаан кэбиллэ иккитэ ыы олороллор. Манна кыһыҥгы ыйдарга үүт тардарын учуоттаан, мэччирэҥ ыйдарыгар бала ыан саппааһыран хаалар баҕалаахтар. Күҥгэ үстэ ыаһыгга киириэхтэрин, үүт таһыллыыта ыараханыттан дьаарханан олороллор. Бэйэлэрэ булбут уот биэрэр диэллэрэ алдьанан-кэбиэнэн сөрөөс олох да илиилэн ыыллар.

— Бу ый 10 күнүттэн тыа хаһаайыстыбатын техникумун студеннара сол бүккэ үлэлээн сылыгтан эбыраатылар, — диир ферма старшайа Татьяна Алексеевна Варламова.

Ис кэриэтэ сэбэрэлээх, уурбут-туппут курдук быһыылаах айыы оҕолоро. Чураччы буоругар кэлэн ыанньыксыттаан буһахата, кэпсэрэ тэтэрэн, күлэ-үөрэ сылдьаллара көрүөххэ дьиҥнэ. Манна кыра Света диэн ыгырыллаччы Сунтаартан төрүттээх кыыс ыанньыксыт үлэлиигэр сыстаҕаһын үлэлиттэр хайгыыллар. Оттон Света Николаева манна кэлэн баран ынахха аан бастаан чугаһаабыт үһү. Бу киниэ үөрэхтэрин программатыгар киирсэр биир ыйдаах практикаларга оуолар, маанынан сопунара баар ынахтара ыаллар кэмнэригэр сүүнтарыыта суох оҥэлэрэ кэлэллэр эбит, ынах сүүүтэ тахсыыт.

— Мэччирэҥмит үрдүтэн буолан ыраапаттар, тото-хана аһаан баран кэлимнэлэр, — диир ооспуун Василий Дмитриевич Варламов. — Хата, колледжтан эпизоттэрбэр күүм-дьылым баранар.

Манна арендный дуогабарга олоҕуран үлэлиллэр. Тулпут ынахтарыттан 100 бырыыһан төрүөҕү ыллахтарына биир ньирэйи бааналлар, ол курдук да буолуут. Искусственнай сиэмэлээһиннэн аккаастаан, хаһыс да сылын алтайскай оруода оҕуһу туталлар эбит. Титиктэрэ аныгылыы тутуулаах, остон муосталаах буолан үлэтэ балачча чэпчэбит. Сайылыктары итии аһылыгынан хаччыйыах буолбуттар да, күн бүгүнүгэр диэри суох.

Татьяна Алексеевна иккис сылын дуогабардаһан үлэлиир. Быйыл Мугудай совхоз киин отделениета дьэтин маһын сыанатын аҥарыгар киллэрэн, хаптаран биэрбитин, аймахтара мустан көмдөйүн орэ анньан биэрбиттар. Киин чугас эргин суох үчүгэй титиигэр күн ахсын үөрэ-көтө тахсар. Быйыл Мугудай саанырбыт уолаттарын уонна кыргыттарын Таатта оройуокугар илдьэ бара сылдьыбыттарыгар барсан алаһа дьэтин аҕа баһылыга буолуох киһини көрсүбэтэх. Кыыс итэ курдук «Үрдүк идеальн» илдьэ сылдьан таһаарыыдаах үлэтинэн дьоҥно-сэргэҕэ холобурта сылдьар.

Оҥ үрэхтээх, үүттээх ынахтардаах арендаҕа үлэлиир коллектив үлэтэ хамнаһа да үчүгэй.

Ону ситэрэн биэрэрдии тэлгэһэҕэ кырачаан кыыстаан үнкүүлэйэн тэйэр. Итиэ көрэн туран айылҕа барахсан бэйэтин күөх ньэҥэ сайыныгар ыччаттарын көччүтэриттэн астына саныыгын.

Н. МОНАСТЫРЕВ.

ОННУЛАРЫН БУЛЛУЛАР

Оройуокка хаһаайыстыбалар сүрүн звенолара оттоохунгга турунуллар. Күн-дьыл да онуоха тоҕоостоох буолла. Кэнэнэ даннайыынан, 80-тан тахса звено маршруттаах сирдэриэн ким оттоохуну, ким ыраах айаны саҕалаата.

От ыйын бастакы декадатыгар түспүт ардахтар биллэр-көстөр уларыйыыны аҕалбатылар. Онон хаһаайыстыбалар сүрүн звенолара көһөн оттуохтара. Ол курдук, Эрилик Эристиин аатынан совхоз 22 звенотуттан Бүлүүтэ иккиэн, Нуотараҕа аҕыс звено барда, «Бахсы» совхозтан биэс звено Орджоникидзевскай оройуонугар, Намна, Нуотараҕа уонна Куолумаҕа оттуохтара. Быйыл саҥа тэриллибит Арыылаах коллективнай предприятиетыттан биир звено Уус-Алдан оройуонугар барда. Сылаг баһыыбайдарыттан холбоһуктаах звено Нам оройуонугар аттанна. Оттон «Дьулурҕа» (Түүйэ) саҥа коллективнай предприятие былаанныах отун биэс гыммыт түөрдүн эмиэ бу оройуонтан сир анаатан ылар буолла. «Мугудай» сылгы заводуттан биир звено Мэҥэ-Хаҥалас оройуонугар сир анаатта. Нуотараҕа уонна Куолумаҕа хаһаайыстыба иккиэ звенота оттуур.

Мыҥдаҕаайы уонна Соловьев коллективнай предприятиелэриттэн туһаанналаҕынан 7 уонна 4 звено турбута биллэр. Итиэлэртэн биэһэ толору механизациялаахтар. Ааспыт сылларга улаханнык көспөт Субуруускай аатынан совхоз балаһыанньата да ордубата. Мантан иккиэн звено Амма уҥуор, биир Орджоникидзевскай оройуонутар арыыга үлэлиэхтэрэ.

Н. ЕРМОЛАЕВ.

Оройуон хаһаайыстыбалара быйыл сүөһү аһылыгар анаан 25634 тонна оту, 15000 тонна сиилэһи, 2500 тонна эбии аһылыгы, 972 тонна күөх маассаны бэлэмнээн соруктаахтар, күөх ыһыыттан 933 тоннатын оттуу хомуйуохтаахтар.

Сэбиэттэр түбүктэрэ

ОТУТ СЭТТЭ СЫЛ КЭННИТТЭН

Сэрии иннинэ Төлөй нэһилиэгэ 1200 киһи нэһилиэнньэлээх. М. И. Калинин аатынан «Олоххо киэрэ» уонна «Төрүт» диэн үс колхозтаах бөдөн нэһилиэг этэ. 1942 сылларахха «Олоххо киэрэ»-ттэн 32, «Төрүттэн»-ттэн 58, Калинин аатынан колхозтан 64 хаһаайыстыба хоту көспүлүбүттэрэ. Итиннэ тэмтэрийэн, олохтоох Сэбиэт үлэтэ уураталыбыта. Үөрүн 37 сыл буолан эрэ баран, ол чэдүгэр түһэриллэн Төлөй эмиэ туспа нэһилиэк бы-һыытынан бидиилэр буолла. Сэбиэт председателинэн бэйэлэрин уоллаһын, урукку сылларга бригадынырдээн, депутаттаан дьон-сэргэ түһүгэр ыһаммыьыалаабын көрдөрбүт Василий Васильевич Смирникову талбыттар.

— Үп-харчы суоҕа ыарахан. Саҥа тэриллэр буоламмыт документуоммутун бүчүөт ирбитигэр машинкабыт дьаҥы, харайарга сейфбит даҕаны суох. Олохтоох дьаһалта баһылыга Семен Семенович Игнатьевтыын сүбэлэһэн оройуон дьаһалтатыгар, Республикэ Үрдүкү Сэбиэтигэр кытта «киирэ сырыттым,—диэн саҥалыыр председатель кэпсээнин, Хомуоҕэларга, кырдьык да, олус кыаҕас—баһыыһыр, председатель уонна специалист буолан бирдии хаамыынан быысайар остуолларга улаталлар. Оттон киниилэргэ наадалаах олбох—уонтан тахса киһи колдьуоргэ уочараттыы олороллоро. Сүүрбүттэрэ - көмүүттэрэ хаалбатах—йүөн үүнэ иккиэ-иккиэ бюджеттыттан төлөйдөрө 100 тыс. солк. харчы бэриллэр буолбут. Онон түүллэ түрар АТС-рыы дьэтии ситэрэн аҥарыы иҥальыыр туһанар, аҥарыы хонтуора оҥостор быланнаахтар.

Депутаттар үгүстэрэ аан бастаан талыллыыллар. Хаһа уонна олохтут да уларыйыыта таарыйбыта да элбэх буоллаҕа. Онон Саха Республикатын Үрдүкү Сэбиэтиттэн бэрэстэбилэтэ ыытыран сүбэ-амарыыбыттар.

Депутаттар бу күннэрдээҕи үйдүччү тутуулар түбүктэриэн сири үллэрии буолбут. Бэйэлэрин олохтоохторо 350 дуйна буоллар сиргэ тиэнсибиттэр. Оны таһыыны оройуонтан кэлбиттэри көрөн хаачыыбыттар.

—Биэс сыл болдьохтоох биэрдибит сири. Сорох дьоҥҥо бухатыы үүмэхтэх сир түбэстэ. Онон бу бо-бүрүөйүнэн маҥтан сайын салгыы дьарыктаныахпыт-ыына табыллар,—Сэбиэт депутаттара итинник түмүүгэ кэлэн олороллор. Кыайан оттообут дьоҥҥорун сирин механизированнай звеноҕа сыныарбыттар.

Отордоохтута сылгыһыт, Государственнай бириэмиэ лауреата Михаил Семенович Толстоухов оройуон Сэбиэтин сессиятыгар: «Төлөйгө оскуола кэлиэ диэн аада»,—диэн үгүстүк туруорсаҕа. Ол ыйата, кинини итэҕэйэн-эрэнэн депутатыыбан талбыт төлөйдөр бастаҥа дьэ туоллар буолла. 1984 сылларахха аҕыллыыбыт начальнай оскуола быыһыгар ыллаастааччы, эмиэ ыллаастааччы кубулутуллуо. 200 миэстэлээх кулуубу 6 киһилээх бригэйдэ тута сылдьар. Итиннэ сэргэ учууталлар олоҕор дьиэлэрэ, арочнай гараж тутуулара ситэриллэр. Үөскэ эмиэ ыт курдук, АТС үлэҕэ киирэхтээх, быйыл саас биир ферма саҥа сайыллыыка хаһан тиийдэ. Үлэ төбө да күүскэ ыытыльыытын иннэ, урукку өртүгэр кыра-кыраны учаастан дэтэн олорбут Төлөй кыһалҕата сиилбиир үгүс. Депутат Екатерина Егоровна Максимова ба кыра да буоллар пенсиэни тутуутун туруорсарыгар наказ биэрбиттэр. Оҕоҕо көстүбүт, онон саҕалааһын баар курдук. Балыыра туттарарга этиилэригэр мөкүүр буурда сылдьар. Оройуонтан «Түөрт квартиралаах дьиэни уларытар быраайыгынан оҥоруох»,—диэллэрин депутаттар соҕлэспэтэхтэр — Төлөй вэгэо, кэйэтэ-сүөһүтэ элбэх оччоҕо эмиэ ... курдук буолан хаалыа диэн кэскилбэх өйүнэ-санаанан салайтарбыттар. Спортивнай саала быраайыктана сылдьар.

Дьэ итиэ курдук, социальнай сайдыы өртүн ыллахха, элбэх үлэ бүүтэр. Тоҕоҕону да булар уустугурбут кэмигэр итиэ оссо ыарахан. Быстахтыы ыллахха, итиэ кулуут дьиэтигэр эмиэ элбэх күүдьылы эрэйэр. Россия биэрии онтук оборудованиэлыы валютаҕа эрэ буолар.

Урукку өртүгэр Төлөй отделениета биир киһи өнөрөн таҥаарыытыгар Мараллаабыттан мэлдьи ордоро. Совхоз баһылатыы 70 бырыыһыанна Төлөйгө баар. 600-тан тахса сылгылаах, эмиэ итиннэ эрэ саҕыйах ыанах сүөһүлээх. Кэнниэн сыыннарга субу соторутаабыта диэри оссо элбэҕэ—800-кэ тиийэрэ. Үүтү-аһы ылыыга, сүөһүү-аһы дэлэйтиигэ таҥнары түһүү биллэн барбыта. Ол эрээри ороохсон тахсыахпыт, үлэлиэхпит диэн бөҕөх саналаахтар. Чахчы онтук буоллуох да курдук. Холо-бур, Алексей Васильевич Корякин туорахтаах культураны, сиилэһэ үүнүгэрэр звенота туһна солоо быһыытынан, барая, бэйэтин бэйэтэ салаайыар буолбут. Урут совхозтан саалдар эрдэхтэринэ, уйуурдэйиэр үлэ аҕыйах хонуугунан үмүрүйбүт. Саҥа кулуупка директордыах таах А. А. Захаров кэлэн хаһыы-үйэ дьиэ тутта сылдьар. Олохтоох дьаһалта иккиэ ыччаты экономист уонна бухгалтер идэтигэр дуогабардыһан, үөрэхтэ ыыпыт, үс шофер үөрэнэн кэлиэхтээх.

х х х

Урукку сылларга 20 миэстэлээх детсад билигин 40 миэстэҕэ тиийэ кэҥээбит эрээри, оҕо баппат буолан ыраах. Хаһа сылларыгар бааһына буолан долгуйар, бөҕөлөгө кытта сыста сытар. Мэҥэ алааһыгар 20-тэн тахса дьиэ саҥа тутуллан тураллар. Быйыл, Төлөй урукку хаатыгар түөр, дьоҥу-сэргэни үмүрүөрөр, Түөрт уонча сылларааҕы тохтобул кэнниттэн тэриллибит Сэбиэт депутаттара, олохтоох дьаһалта онтуҥалаачыларынан буоллар.

М. СИДОРОВА.

Хаһыат суруйуутунан

ЧУОЛКАЙДААҺЫН

Бу дьыл от ыйын 21 күнүгэр Н. Монастырев илин баттаһыыннаах «Төлөбүт туос ыаҥыйа курдукпут» диэн кыра суруйуу бэчээттэммитэ. Онно «Якутскоммунэнерго» дьоҥ олорор бастакы квартальыгар гаһыыны оттуларга турбалары тардар үлэтэ сурулуубута. Суруйуу маныык кэрчик баар. «Турбалары соҕото кэлэн сытарын үрдүгэн сварщик суоҕа улаханнык этахтаабыт. Итиэ олохтоох ыччаттар рабочай идэтин баһылаабыттарын содулаа дии саныыбын... Оны кыраттан кэлбит ааллаах бригэйдэ бороступой, онтук-маныык быстах үлэлэри толорон баран турбалары холбуурга ворулубут үп ангарын олордоолыларга даҥаны суудаллыыта кордөрөр».

Хаһыат корреспондента итиэ суруйуута олоҕо суох. Бастакытынан, биһиги бригэйдэбит манна олохтоох дьоҥтон турар, «Агропроммехмонтаж» диэн тэриллэҕэ 10 тахса сыл үлэлэтибит, өрүс илин энергиэнэ оройуоннары халччыйабыт. Иккиһиэн, ол-бу быстах үлэлэри толоро сатаабыммыт биһиги үтүө баҕаныттан буолбатах. «Якутскоммунэнерго» матырыйаалыыннаах, улэбит суоҕ буттэн. Биһиги да биир эрэ кэмэйдээх турбалаах кэлэн сыталлар. Олор бу күннэргэ тардыллан бүтүлэр. Биһиги эмиэ үлэта суох олорор буоллубут. Үсүһүнэн, дуогабар иккиэ ортүттэн сөпкөөхүллэн смета быһыытынан оҥоһуллубута. Онон Н. Монастырев иннинэ өртүгэр тугу суруйарын үчүгэйдик, ингэн-тоҥон билэн баран суруйарыгар сүбэлиибит.

К. ЕРЕМЕЕВ,
«Мехмонтаж» өрүс илин энергиэнээҕи ПМК прораба.

РЕДАКЦИЯТТАН:

Итиэ сурук редакция үлэһиттэрин коллективыгар дьүүллэһиннэ. Н. Монастырев дьоҥ олорор бастакы квартальыгар үлэни сылдьар маастар И. П. Тимофеевы кытта кэпсэтиитигэр Иван Петрович туһаах учаастаҕар сварщиктар тиийбэттэрин туһунан этиитин кини сыыһа өйдөөбүтүн чуолкайдаата.

Матырыйаалы көтүмэхтик балаһыанньатын ыйын 11-гэ Монастыревка ыытабыт. Редакция «Мехмонтаж» ПМК бригэйдэтиттэн быраастыы гыналларыгар көрдөһөр.

АЛМААҺЫ ЧОЧУЙУОХТАРА

Оройуон киниилэрэ алмаас быһыытынан туһанар сорудаҕы быһаарыахтаах. Онон чочуйар заводтар тыа сирдэриэр, ол иҥэр Чурапчыга үлэлиэхтэрэ. Ол дьэтии-уотун көрө иллэрэ күн Израильтан 4 представитель Чурапчыга кэлэ сырыттылар.

«СО» корр.

Чурапчы оройуонун колхозтарын хоту көҥөрүү 50 сыла туолуутугар

ЫАРАХАТТАРЫ ОҐО САННЫБЫТЫГАР СҮКПҮППҮТ

1942 сыл атырдьах ыйыгар Кыраанах нэһилиэгэн Көчүүтэй алааһыгар киниилэн олорбут Ярославский аатынан колхозка Булуг оройуонугар көҥөрүллүбүтэ. Биһиги хаалбыт дьон (1938 сылларахха 50—70 саастаах 25 киһи баара чуолкайдаммыта) аҕаҕыбытынан колхоз 30 хаһаайыстыбалаах, барыта 94 дуйнаттан үлэлиир ыыахтааҕа 38, ол иҥиттэн дьахтара 14, эр киһитэ 18, ыччата 6 эбит. 12 үөрэнэр, 25 үөрэммэт оҕолор баалларо. Онтон ураты—оҕолоох, эмэхсин. Балаҕан ыйыгар Трофимовскай рыбзаводка тиийбиппит. Киирдэхпит ыйын 12-гэ эбит, кэлин сылаарга 5 киһи ааллыбыт, Барыта 17 киһи үөрүөҕэ Булуг туруордаттыгар хаалбыта.

Трофимовскайга киирдэх ыйын кыстаан баран бэс ыйыгар Гоголевскай үөс кумаҕар көспүппүт, онтон күнүн балаҕан ыйыгар Саҥыллаах үөһүгэр тиийэн дьиэ-уот оҥостон онно 1948 сылларахха сайыныгар диэри олорон балык, ыарса, көтөр буллуннан дьарыктаммыыбыт.

Көҥөрүүтэ киирэр сайыммытыгар биһиги дьиэ кэргэн балаһыанньата, аҥы саҥатахха, олус ыарахан эбит. Аҕабыт Степан Гурьевич Кононов 1941 сыл сэтиньиэ Алдан хаһаларыгар туулаахтан сылдьан тымныйан, сиҥиэн хамсаабат лиэ орон киһита буолбутун аҕалбыттара, 1942 сыл сайын Көчүүтэйгэ (Киэлэкиттэн 1 кос хоту) кэлэн, ийэм уонна мин сайылаабыппыт. Дьиэ кэргэн сүрүн үлэһитэ — эдьийим Марина колхоз дьоҥун кытта Нам сиригэр отчоҕо барбыта. Балыстарым—уончалаах Анфиса Чурапчыга адъыйыгэр, Августа кырдьаҕас эбэгиэн Сылаанга аймахтарыгар Маваровтарга, «айах тарҕата», барбыттара. Ийэм колхоз мэччирэҥнэ ыыппыт уонча сибининьэтин дьэтиттэн 4—5 км ураххы баран маныыра, мин Көчүүтэй тула үүммүт хатыҥнарыы эрдэн колхозка былахтыырым. Оҕолорго 14 саастаахпын. Колхоз ийэм биинэхэ күнүгэ 2 литр хара үүтү нуорма биэрэрэ, ону суоттаан баран сүлбэҕэ үүнэр кирпэн оту бүкаран, ону булаан хаһы оҥорон сиирбит. Оттон атын аспыт суоҕа. Тастыытыгар колхоз эмиэ ыалдьыыта Корякин Иннокентий Давыдович ыскылааты маныыра. Кини кэпсэҥ ахсын ойуотун сылытан—баахыыла дуу, алаадыы дуу буолуо—аҥыыра. Мин дьиэм аанын боруоҕар олорон ол арыыгас сытын эҥриийэрим. Ийэм ытаммыыйыытаммыыйа боруоктан турбаҕар көрдөөрө. Мин эмиэ ытыырым. Корякин дьиэтин таһыгар барбат этим—ымсыырар диэн саатарым. Аҕабыт ыалдьан сытан хаалбатаҕа буоллар, бардар, биһиги дьиэ кэргэн сиэ-дьоҥҥоох буолуо этибит. Аҥам ханна да баран от булар кыаҕа суох буолан, 1941—1942 сыл күүгүүтэр сүөһүбүтүн өлөрбүппүт. Ол иннинэ аҕам биһиги таҥаспытын—саҥыл бэргэһэлэри, сарыы этэрбэстэри уонна атын сыарҕатын онно атастаспыта.

Дьон майгыта-сигилитэ да алдьаммыта. Кыһалҕаттан эбитэ дуу, конгос аһыныгаһа суох курдуга. 1942 с. саас оскуола оҕолорун ыһыыга ыыппыттара. Мин дьоҥуом Лампада баалларо. Онон дьүөгэм Ира Сидорова Көчүүтэйгэ хонон баран сарсын ыһыыга бикрэ барылаахпыт»,— диэбитигэр үөрүүнэн сөбүлэспитим. Оҕолорго Ира иҥэтэ Мария Ивановна 4 оҕолоох ордообо хаалан баран колхоз председателэ. Саха АССР Верховнай Советын депутата Миронов Николай Михайловичка кэргэн тахсан олороро. Сукка ылларбанка олороллоро, нуорма бөҕөнү ылаллара. Онон аҥам, дьэ эт сиэм буоллаҕа диэн үөрэ саныыбытым туолбатаҕа. Ирэ иҥэтэ кыыһырбыта. Ира көрдөһүүтүн ылымматаҕа. Киэлэкиигэ төннөр сэниэм суоҕа. Киэһээки аһылыкка диэри олорбутум да, чэйгэ ыгырбатаҕа. Дьиэ аанынан тахсан хомойон ытыы олордохпуна, дьукаахтара Корякина Боккуойа (Е. И. Корякина иҥэтэ) хоһуттан ыгыран киллэрэн аһаата сатаабыта. Мин наһаа аччык этим эрээри, Боккуойа биэрбит аһын ыыйан сиэбэтэҕим—ас күөмэйбэр барбат курдуга, ол күрдук хомойбутум. Түүн утуйбакка сыттахпына, Николай Михайлович кэлбитэ. Мария туран эт-ас тардан аһаппыта. Оҕоньор мин баарбын истэн аһаабыннын дуу, суоҕун дуу ыйыппыттар. Мария аһаабыта диэн кэбиспита.

Эмиэ итиэ сайыы ийэм маныыр сибининьэлэрин көрөн баран төннон истэхпитинэ, ийэм кыайан дьиэбитигэр тиийэ суохпун өрүс биэрэтэр тиийбиппит, Талахтар быыстапыт диэн Курдах сайылык ыалларыгар соҥо былаан киллэрбитэ. Маанна кини биирдэ ыаныыксыттаабыт эн-мин дэҥэн дьүөгэлэгит дьахталлара баалларо. Барыа аҥыы олороллоро: ким мин, ким хааһы, ким балахыла. Биһиги кытта ийэм кэпсэтэрин эрэ күүһүнэн кэпсэппиттэрэ, аска ыгырбатахтара, уу да кутан биэрбэтэхтэрэ. Ытаан-сонгоон аҕабыттар кэлиэ кэлбиппит. Итиэ сайын сүөһүлэрэ эстибэтэх дьоҥҥо ас сиэ баара. Оттон сүөһүтэ суохтар түгү барытын—оту-маны, аан бүрүөһүнүн кытта сиилэрэ.

Атырдьах ыйын биир күнүгэр Н. М. Миронов кэлэн хоту Булугна балык булдугар ылар гына дьаһал кэллэ диэн мунньахтаата. Дьон ытаһара ыараханын онно көрбүтүм. Бу күнтэн ыла нуорма ылаҕыт диэн бурдук, арыы биэрдилэр, биир сүөһүнү өлөрдүлэр. Үс хонон баран хоҥнуу буолла. Аҕабытын сыарҕаҕа кытыаран, кыра балчыбын кырдьаҕас аҕабын олордон, ийэт, тиэс ыдан харах уута дьөһүоллаах олбуортан субуруһан тахсыыбыт.

Сатыы карчата сордоҥнуу ер олорбүппүт. Сотору-сотору ол нэһилиэк, бу нэһилиэк киһита олбут диэн иҥиллэрэ. Дьоҥу хоруоба суох тангастарыгар суулаан комоллоро, Балаҕан ыйыгар тимир баржаларга киллэрдилэр. Онно да эрэй аҕыйаабыта. Арай, тыал суппу охсубат. Биһиги тастыгар баар Чокороон оҕоҕо диэн дьахтар өлүө. Ону борокуот тохтообутуттар иккиэ киһи суорданыгар суулаан кытылга тахсан таҕаска кэбытэн киирдилэр. Ол сордоох сытыыньах этаҕа чоробон хаалбытын ойдуубун. Аҕабыт орусэ киирэн хаамар, ааар эрчиллэн Трофимовскайга тиийэргэ кэм ону-маны тыыр буолбута. Тиит Арыы диэн сиргэ маҥтан ыла катерга көҥөбүт диэн аһаҕас сарайга үс хоннорбуттара. Биһиги иннибитиэ эмиэ бу сарайга көҥөрүүгэ кэлбит финнэр, латыыптар, эстонецтар олороннор дисентериэннан ыалдьан кэбиспэт өҕө олбут эбэ. Балтым Анфиса эмиэ дизентерия-лаабыта уонна ый кэриҥ ыалдьан үтүөрбүтэ.

Салгыта бэчээттэниэ.

Т. КОНОНОВА,
педагогическай үлэ ветерана, ССРС норуотун үөрэҕириитин туйгуна.

Отчут, маны туһан

КИЭҺЭЭ ХОЙУТ ЭБЭТЭР ТҮҮҺҮН ОҢУСТАҒЫЫ

Сарсыарда өртүгэр от каротина үрдүүрэ, күн ортотуттан киэһэ намыыра, онтон киэһэ эмиэ үрдүүрэ биллэр. От хаачыстыбатын үрдэтэр сыалтан оту түүн оҥустарар барыстаах.

Үчүгэй хаачыстыбалаах оту бөлөмнөөһин бинир сүрүн усулуобуйатынан сөптөөхтүк ааҕыллыбыт от сарсыардаттан эрийдэхситин куурар буолан, мунньуну, кэбиһиини судургутутар. Киэһэ хойут уонна түүн оҥустарыллыбыт оту дэхситин куурда сатаабаккын, бэйэтэ тэҥнэ ситэр. Онон субуулааһын уонна кэбиһии быдан түргэтиир. Бу оттоохүн болдьоҕун кылгатыыга улаханнык сабыдыаллыыр. Оҥустарыллыбыт оту 2—3 күн иһиннэн кэбиһэн бүтэриллэр. Кылгас сайыннаах биһиги усулуобуйабытыгар кырата суох барыс, Киэһэ хойут уонна түүн оҥустаран оттоотоххо, урут күүһүн оҥустаран ый устата оттоон бүтэрэр ходуһаларыа 20—25 хонук иһиннэн бүтэриллэр. Оттоохүн болдьоҕо кылгаһынын суотугар от хаачыстыбата туспар интэриэстэлэх веществолара элбиир.

От ыйын устата, атырдьах ыйын ортотугар диэри түүн хараҥарбат, онон киэһэ хойут уонна түүнүн оҥустарыыны олоххо киллэрингэ хаммык да мэһэй суох. Биһиги техникалар киниэлэрин уонна кэннилэрин сырдатар фаралаахтар. Итинн таҥа түүнүн кылгастык хараҥарыыны омурдан кэмигэр түбэһиннэриэххэ сөп.

Оту киэһэ хойут уонна түүнүн оҥустарар механизаторларга усулуобуйаны тэрийиэххэ. Кинилэр үлэлэрин төлөбүрүн күнүскү үлэлээһиттэн үрдэтэн төлүүр наадалаах буолуоҕа.

Киэһэ хойут оҥустарыы саамай табыгастаах, 18 чаастан түүн 23—24 часка диэри, оттон түүнүн оҥустарыыга сарсыарда 5—6 часка диэри оҥустарыллар. Киэһэ 18 чаастан күн уота мөлтүүр. Онон охсуллубут от сиитин киэһээгии күн уота улаханнык хоһоот.

Түүнүн оҥустарыы техниканы мунутуурдук туһаныыга көдьүүстээх, ол курдук түүн үлэлээбит тракторы күнүһүн мунньуурга, кэбиһиигэ үлэлэтиллэр.

Саха сирин сайыҥҥы түүнэ кылгас уонна сырдык. Онон механизированнай звенолары смеканан аттаран туруордахха бу ньыма олоххо туһалаахтык киирэн сөп.

Түмүктээн эттэххэ, биһиги усулуобуйабытыгар сүөһү аһылыгын сүрүн көрүнүн—оту түүн оҥустарар барыс өртүнэн барыстаах. Онон бу саҥа технологияны олохтоохүн от тоохүнүгэ бинир быһаарар оруолу ыларын умнумуохха.

Редакция экономикаҕа уонна социальнай олоххо отдела.

„Курааны утары охсуһуу" программа

СИР ҮЛЭТЭ: КҮҮҺҮ ТҮМҮӨХХЭ, КИИННИЭХХЭ

Чурапчы республикаҕа кураанныыр, онно орду ыллыарымтыа оройуоннан биллэр. Кырдьык, элбэхтик эрэйдээбит. Сылын ахсын республика 6—7 оройуоннарын кэрийэн оттоон-мастаан, онуу тиэнэн оройуон улахан ороскуоту көрсөр. Хайа мунгун, сылын ахсын маннык салҕанан бара турара табыллыбат. Онуоха атын суоллары тобулунар наадата кэстэн турар. Дьэ, ол да иһин райсовет 1991 сыл атырдьах ыйын 8 күнүнээҕи уураах тахсыбыта. Онно чуолаан, Аммаа уҥуоргу үрэхтэри баһылааһын туһунан этиллэр. Ол курдук Кэннэдэ, Ноху, Куолума уонна Нуотара үрахтэри, кинилэр салааларын оҥорон туһаныыга туһаайыы ылыллыбыт. Билиҥҥитэ олор оройуоҥка биллэр-кэстэр туһаны аҕала иликтэр. Балары сылдьата көнөн оттоохүн ороскуотун суотутар уонна бюджет үбүгэр туһаҕа таһаарыллыахтаах. Быыта, сорук чуолкай. Итиннэ сибээстээн, туох хаммык иннинэ, өрөмүөннүүр-техническай предприятие механизированнай этэрээтин балатын бөҕөргөтөр, үлэтин кэмэйин кэлэр биэс сылга улаатыннарар туһунан эмиэ ыйыллыбыта. Хомойуох иһин, сыл курдук бириэмэ аастыбыт үрдүнэн уураах толоруута бочуумнаах үлэ барбата. Сылы быһа дьарыгырар курдукпут буолан баран, күн бүгүн оннооҕор бинир да бырайыак-смета оҥоһуллан бүтэ илик. Онон үөһэ аатаммыт үрэхтэри туһаҕа таһаарыыга механизированнай этэрээт, «Якутводмелиорация» ПМК-та, хаһаайыстыбалар лутомелиоративнай этэрээттэрэ даҕаны үлэни саҕалыыр кыахтара суох. Дьиҥэр барыы күүһү үрэхтэр талахтарын, дуҥаларын, мастарын-отторун эстарыыга бинир күрүс хамыаннаа курдук туруорар наада этэ. Уоскайыыны, сири тупсаран оҥоруу үлэтэ онуок судургу буолбатах. Маныаха калимник толкуйдаммыт үлэ барыахтаах уонна ол маалдьитин ахсаабат болҕомтоҕо тутуллуохтаах этэ. Холобур, ыраах сытар үрэхтэр буолалларыынан оҥоһуллар бырайыакка үлэһиттэр олорор дьиэлэрин тутуу эмиэ көтүүгэ хаалыа суохтаах. Үлэһиттэр олорор, үлэлиир усулуобуйаларын көрбөтөххө, тупсарбатахха ким тахсан ити быыаннаах дьаһаллары олоххо киллэриэй, түбүгүрүөй даҕаны. Аҥардас «ураатаан» дьону хамсаппаккын, үлэни ирдээбэккин, Аны бинир умнумуохха. Илин үрэхтэри оҥоруулуу уһатар, сыһарсоҕор уонна, ыллаабынаа, билиҥҥитэ бэриллэр үбү ситэ туһаммат буолуу кэлин тиһэҕэр бөҕа суотугар оҥоруулуу тиэрдиэн сөп. Оттон билиҥҥи ити үрэхтэри райсовет бас биллэр буолан, хаһаайыстыбалар капитальнайдык, олохтоохтук оҥоруулуу интэриэстэрэ суох курдук. Ити сүрүн туоннас. Онон өрдүк сир-уот өртүнэн мөлтөх хаһаайыстыбаларга бу үрэхтэри уһун кэмнээх болдьоххо биэрэр, үлэни түргэтэтиэ этэ. Соҕотох механизированнай этэрээт ыыйбат да үлэтэ. Баар 17 трактора сылы эргиччи үлэлээтэҕинэ даҕаны, элбэх сири туһаҕа таһаарар кыаҕа суох. Маныаха туһаннаах хаһаайыстыбалар бөҕөлөрүн сирдэрин түргэнник оҥорторор сыалтан лутомелиоративнай этэрээттэрин тракторларын, техникаларын быстах кэмҥэ сыһыаран көмөлөһүөхтэрин сөп этэ. Ол дьыала эрэ туһугар буолуоҕа. Сири оҥоруулуу бюджет үбэ тиийбэт түбэлтэлэргэ, сир нолуогуттан киирэр үбү бүтүннүүгүн райсовет сири оҥоруулуу, уоҕурдуулуу, капитальнай күрүөлэри тутуулуу биэрэрэ уонна онуу хонтуруоллуура наада. Биһиги курдук курааннаыр оройуоҥка итиэлэртэн атын сыалга туһаныллара кытаанахтык бобуллуохтаах. Оччотугар эрэ бу дьыала өйдөнүө, өйөнүө.

Биһиги механизированнай этэрээппит 1995 сылга диэри 2600 гектар оттуур сири, 209 гектар баһыныны оҥорон туһаҕа таһаарар уонна 804 гектар баһыныаҕа кэлим агрохимическай хаччыйыы үлэлэрин толорор соруктаах. Бу райсоветтан туруоруллубута. Ити иһигэр Кэннэдэ үрэҕэр 1055 гектарга үлэ барыахтаах. Быйыл Хатылыыга Аартык үрэҕэр, Арыылаахха Сылгылаабыт, Кустаах үрэхтэриттэр, ходуһа сири оҥоруу, Килэгэйгэ Тоҥус Эбэтигэр баһыныаҕа тыаны солоохун бэрыахтаах. Одьулуунга 100 уонна Чыаппараҕа 52 гектардаах баһыныаларга кэлим агрохимическай хаччыйыы үлэлэрэ толоруллуохтаахтар. Бу үлэлэри ыытыыга саймнаах үс ыйга оройуоннааҥы капитальнай тутуу управлениетыттан 8,4 мил. солк., республикаттан баһыныаҕа агрохимическай кэлим үлэлэрин оҥоруута 1,7 мил. солк. үбү туруорустубут. Онуу тэриннэҥ, толоруута эмиэ атыттарга курдук, күннэтэ көрсүллэр ыарахаттар суох буолбатахтар. Билиҥҥитэ биэс звеноҕу тэрийдибит. Оттон механизатордар тийбэттэрэ сиэ-биэр баар. Саппаас чаас костубото, хамнас 2—3 ыйга төлөммөтө үгүс ыарахаттары үөскэтэр, үлэни бытаардар. Ааспыт өртүгэр сири оҥоруута сакаасчыттар бырайыак-сметаны хаачыстыбата суох оҥорторуулларыттан уонна онуу сыаналар араастаһыларын учуоттаабакка биэргэтиннэриттэн үлэһиттэр хамнастарын үүнүүтэ рынок көҥүл-босхо барбыт сыанатын сиппит. Ол үлэһит тохтообот буолуутугар сүрүн төрүөтүнэн буолла. Сайын саамай тыгаайыыннаах ыйдарыгар бинир күн ороҕуллэ суох үлэлээн ыорматын толорор тракторист хамнаһа 12600 солк. эрэ тэҥнэһэр. Атын ыйдарыгар хамнас саамай кыра кэмэйиэн аахсар. Оттон республика үрдүнэн ыйдааҥы орто хамнас 16000 солк. тиийдэ. Кэлэр өртүгэр илин үрэхтэргэ, техника хаама илин сирдэриттэр хоно-өрүү сылдьан үлэлээччилэргэ барыы өртүнэн болҕомто наада, хамнаһыгар тиийэ өрдуктаах усулуобуйа көрүллүөхтээх. Ол эбэтэр үрдүк расценка тутуллуохтаах. Оройуон бүтүүнүн интэриэһигэр үлэлиир рабочай хамнаһа биллиҥ туттуллар уонна туттуллуохтаах орто хамнастан үрдүк буолара ситиһиллиэхтээх. Сиргэ үлэлиир механизатордар үксүлэрэ чаанньай хаһаайыстыбалаахтар, ол иһин сайыҥҥы былдьаһыытаах күннэргэ оттуу бараргa туруорсаллара спэрдээх. Ити производствоны атахтыыра чуолкай. Маннык түбэлтэҕэ тэрилтэ уонна туставах хаһаайыстыба сөпнөөн, кинилэр территориялларыгар үлэлиир ыкки өртүттэн табыллыах этэ, Ыраата сылдьаачылар аһылык бородуукталарынан, уматык-оҥуноох матырыйаалларынан быстараллара, техника саахалланан тута саппаас чаас костубэккэ күнү-дьылы халтайга ыыталлара баар суол. Манныктарга туставах нэһилиэктэр администрациялара, хаһаайыстыбалар салайаччылара утары көмөнү оҥороллоро, үлэ хаамыытыгар интэриэстээхтэрин көрдөөллөрө буоллар үлэ өрдүк таһаарылаах буолуох этэ. Оччоҕуна рабочай да үлэ туһугар эпиэтиистээхтик сыһыаннаһара саарбахтаммат.

Сири туһаҕа таһаарыыга бэлэмнэттэһэр тэрилтэлэр материальнай-техническай базаларын барыы өртүнэн бөҕөргөтөр, туһаннаах хаһаайыстыбалар лутомелиоративнай этэрээттэрин күүстэрин онуоха көдьүүстээхтик туһанар, биргэ үлэлиир, хайаан да наада буолла. Күүһү ыспакка, бытарыйпакка бинир сыалга-соруккa туһаайыахха. Оччотугар эрэ бу сыраах үлэ туох эмиэ түмүгү биэриэҕэ. Туһаҕа таһаарылла илик сирдэр баһыланыахтара.

Оттон туставах тэрилтэ, механизированнай этэрээт кини иннигэр оройуон туруорар соруктарын ситиһиилээхтик быһаарыытыгар баар кыаҕынан толору үлэлиирэ саарбахтаммат. Маныаха үлэһиттэр туруорсуулларын уһаппаҥа-кэҥэппэккэ, кинилэр интэриэстэрин хоту быһаарар улахан оруоллаах. Ити оройуон салалтатыгар, хаһаайыстыбаларга быһаччы сыһыаннаах. Онуу умнумуохха.

М. БЕЛЫХ,

механизированнай этэрээт начальника.

Москва уобалаһа. Матрос, штурман электрэгэ, шофер, механик, Магаданнааҕы автотранспортнай предприятие директора, оттон билиҥҥи Оре-хово-Зуево оройуонун Асташкова салаҥньытын баһыныайын, өбүгэлэрин саҕаттан сүөһүнү иитээччи, сири оҥороччу Сергей Васильевич Павлов олоҕун суола итинник. Кини бэйэтин 62 саастыгар үгүс инициативалардаах, күүһүн-уоҕун үрдүгэр сылдьар киһи. Үс сылдьаҕыта кыттыгастарын кытта «Соболевскай» совхозтан сири уонна кыракый сууллаары турар ферманы арендаласпыттара, Сотору буоллаат кыттыгастара баһынай үлэтин сиргэлэр бырахпыттара: онон олох соҕотоҕун хаалбыта. Ити кэнниттэн кинээс кэргэнэ уонна кики иннинэ уолаттара комоҕо кэлбиттэрэ.

Кинилэр интинэ туруорбут оҥостарын итыытыран фермаларын өрөмүөннэбиттэрэ, техника булуммуттара. Баҥтан ссуда ылбыта. Сыһыарыллыбыт 40 гектар сиригэр саҥа ферма туппута, 47 ынахтаммыта. Итинник таһынан, совхоз комотугэр суоттаан, 100 оҥуһу интэргэ быһаарыммыта. Ол эрээри Союз ыһыллыыта, саҥа правительство сир реформатын ыытыыта, кинилэри булкуйбута. Олохтоох былаастар Павловка 15 гектар сирин болдьоҕо суох туһанарыгар, 130 гектар сирин түүлэһэригэр собуоспыттарэ. Ити эмиэ хабалаҕа киирин кыһалҕатын, сарсыарыгыа эрэммат буолуулуу үөскэппитэ. Ниикитин итинник үлэлээбин кутталламмыта, дьиэ кэргэн хас да сыллараах үлэтэ хаалтайга хаалар кутталламмыта.

Снимокка: шэрибэй кылаас үөрэнээччита Саша, үүс кылаас үөрэнээччита Володя уонна кинилэр ийэлэрэ Нина Михайловна—фермердэр.

Р. Нетелев фотота. (ИТАР—ССТА).

Спорт. Спорт. Спорт.

СЕЗОН ТҮМҮКТЭРЭ КӨРДӨРӨЛЛӨР

Оройуонга дуобат 1991—1992 сыллардаабы сезона түмүктэнэ. Оройуоннааҕы федерация сыллааҕы үлэтин былаанын үксүн толордо, нууччалыы бөдөҥ күрэхтэһии — Чурапчы уонна Мэҥэ Хаҥалас оройуоннарын дуобатчыттарын көрсүһүүлэрэ уонна оҕолорго дуобат фестиваля — былааны таҥнан ыытыллыннылар.

Улахан дьоҥҥо оройуон чемпионата, С. И. Жирков мемориала, дуобат фестиваля. Эрилик Эристиин аатынан совхоз чемпионата, түрүгэй оонньуу, ыаллыы Таатта оройуонун дуобатчыттарын кытта көрсүһүү үрдүк тэрээһиннээхтик ыытыллыннылар. Эрчиллии итинник да буолан кэлэн сылларга оройуон эр дьоҥҥо хамаандата республикаҕа биир күүстээннэн биллэр буолла. Лидербит Михаил Николаев хас да сыллаах тохтобул кэнниттэн быйыл республикаҕа нууччалыы ситиһиилээхтик оонньоон сыл бастыҥ дуобатчытын аатын ылла. Кини уонна Союзка тыа сирин урукку чемпиона Иван Новгородов билиҥни маастар таҥымытар оонньуур кыахтаах спортсменнар. Маастарга кандидаттар Р. Седалищев П. Пинигин, З. Баранков, К. Монастырев, В. Карюк, эдэрдэртэн Н. Кузьмин куһаҕана суох түмүктэрдээхтэр. Иккис лигаҕа республика экс чемпиона Е. Монастырев күүһэ уҥараабат, эдэр кандидат Г. Владимиров биир күүстээннэн биллэр. Үүс лигаҕа ветераннары кытта эдэр оонньоочулар тэҥнэ эрийсэллэр.

Итиҥ курдук үс лигаҕа хайытан оонньотуу дуобатчыт бэйэтигэр сөп кыахтаах кэбиниҥ кытта оонньуурун хаалчыннар. Кэлэр сылга спорткомитет үс лигаҕа үһүөннэригэр чемпион аатын эҥэрэрэ, лицэнзии олохтуура наада.

Аасыыт сезон биир уратытынан оҕо дуобатыгар бэлэмнээтэ улаатыыта буолар. Хас да оскуолаҕа дуобат уруоктара ыытыллаллар. Начальнай кылаастар үөрэнээччиларигэр оройуон чемпионата тэриллиннэ. Бастыҥ дуобатчыт оҕолор республикаҕа үстэ, республика тас өртүгэр иккитэ уонна оройуон иһигэр күрэхтэстиллэр. Кинилэртэн Чурапчы орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ С. Новгородов, Р. Федоров, Р. Габышев, Чакыртан С. Филатов, Одьулуунтан А. Никифоров, С. Седалищева, Х. Яковлев, Дириҥтэн С. Хатылаева үчүгэй оонньуулары көрдэрдүлэр.

Хайа баҕарар спортсмен ситиһиитэ, үүнүүтэ тренер үлэтиттэн улахан тутулуктаах. Оройуонга ветеран педагог П. Е. Барахсанов дуобат утумнаахтык сайдыытыгар үүс үлэни ыытар. Тренердэр К. Д. Монастырев, М. М. Филатов, И. И. Попов үлэлэрин куһаҕана суох саҕалаатылар. Чаҥыр оскуолатын маныаха үлэтин чорботон баллэтиэххэ сөп.

Тренердэргэ Бурятиттан тренер Ф. З. Заволинскай кэлэн семинар ыытта. Соҕуруу нэһилиэктэри түмэн Дириҥэ семинар эҥин ыытыахтаҕа олохтоох тренер кыайан тэрийбэккэ хаалыыбытаҕа.

Спорт үүс көрүүлэригэр судьуйа албэҥ буһаарар. Маны даҕатан эттэхха, субу аҕай аспыт республика тыатын сирин спортсменнарын IV оонньуулариттар саамай бэлэмнэлээх сердэргэ барыта Мэҥэ Хаҥалас оройуонун судьуйалара сыыппыттар. Биһиги үүс көрүүгэ республика таҥымытар буһаарсар судьуйата суохпут. Быйылгы сезонна дуобакка биһиги оройуон 6 судьуйатыгар бастакы категория иҥэриллибэ: П. Е. Барахсановка, И. К. Дестяревка, И. Л. Говоровка, Ю. Н. Поповка, П. К. Дорофеевка. Бу дьон оройуоҥҥа көбүлэччилэриэн, тэрийээччилэриэн буолаллар.

Ситиһии ситиһиилээх. Сезон устата кыаллыбатах эмиэ үүс. Саамай улахан итэҕэйиэн дуобат дьахталлар ортолоругар букатын хаалбыта буолар. Оройуон чемпионатыгар бэрт аҕыс аанныах дьахтар кыттар. Быйыл олох ыытыллыбата — кыттаччы суох. Ол түмүгэр Таатта—Чурапчы күрэхтэһиитигэр уопсай түмүкэ хотторон таҕыстыбыт.

Иккиҥниэн, Алма-Атаҕа улахан дьоҥҥо, Улан-Удэҕэ оҕолорго (одьуулуннар барыахтаахтара) күрэхтэһии буолбутугар хамаанда тэрийэн ыытарга субалаасыыпыт, харчы, билиэт булуллубутун кэннэ кыттааччылар аккаастаан кэбистилэр. Бу тэрийэр, сүүрэр-көтөр дьоҥҥо, үлэҕэ бүтүннүү түгэр охсуулааҕын кэдэр өртүгэр өйдөөхха. Күрэхтэһиигэ кыттыы спортсмен сайдыытын мэктиэтэ. Ордук куустээхтэри кытта оонньоон эрэ кэлиэ кыалаһын үрдатэн сөп. Оттон биһиэхэ быыл интернат-оскуола базатыгар дуобат республиканскай фестиваля ыытыллыбытыгар Дириҥ оскуолатын дуобатчыттара кытта диэн аатаан Чурапчыта кэлэн баран бу иккиэн ардыгар тахсыбакка, төннөн хаалбыттара ити ойуулар баҕыт.

Федерацийэ үлэтин атын итэҕэйиэн документтэрэ кытта үлэ буолар. Үүс дуобатчыттар, ол иһигэр бастаны разрядтаахтар, бэл маастарга кандидаттар, разрядтарын көрдөрөр документтэрэ суох.

Спорт үүс көрүүлэрэ сайдалларыгар ыарахан күннэр үүнүлэр. Ол да буоллар дуобат оҕону, ыччаты эмиэ ньымэ быыыытынан үрдүктүк сыаналаан биһиги оройуоммутутар салгыы сайдара саҕаланыан. Быйыл интернат-оскуолаҕа дуобат отделениета хаттаан сөргүтүллэн аҥыллар буолла. Онно опыттаах тренердэр кэлиэхтэрэ. Төрөппүттэр оҕолоргут итиннэ дьарыктанар кыахтарын мүлчү тутуннан. Сайыаргы өртүгэр кинилэр лаҕырга дьарыктаныахтара. Субу атырдьах ыйыгар бастыҥ дуобатчыттар республика тас өртүгэр күрэхтэһэ бараллара былааннаах. Дуобат аатын көрүүгүнэн уратыта кини үүс тэрилэ эрийбэт, сылы эрэччи ыытыллар. Итиҥ спортсменнэргэ эмиэ барыстаах.

П. КАЛАЧЕВ,
дуобат оройуоннаҕы Федерацийэтин председателэ.

Москва. Куоскалар уонна клоуннар, хайдах эрэ, маарынналаһар курдуктар. Баҕар, ол да иһин, киэнник биллибит Юрий Куклачев куоскаларын театрыгар табыллан дьэтийэллэрэ буолуо. Клоуннар көрдөөх күөмэрдэри, түөрт атахтаах артистар арааһы толоруулларын көрө олорон быарын быстыар диэри күлүөххүн, ойдаарыаххын, атаххынан дибдигириэххин сөп. Артистар барыта сатабыллаах онуоха эрэ туһаайыллар. Көрөөччүлэр, бэйэлэрэ даҕаны билбэттэриэн, көрдөр кыттыылаахтарынан буолан хаалаллар. Клоуннар үлэлэрин көрөр чэпчэки уонна баһылэй курдуктан иһин, олус уустук уонна олус боростуойа суох оруолу толороллор. Оҕолор хаартара тоҕо чаҕылыгыналларыттан, саала күргүөмнээхтик күлэсэриттэн артистар албох көлөҥнэрэ төхтөр. Үс ый анараа өрүгэр тэриллибит саха театр быыһарыллыбатах бөҕөруоспара үүгүстэр. Кырачаан көрөөччүлэр эрэйэ суох, итиннэ сценаҕа туох буоларын үчүгэйдик көрөллөрүн наадатыгар сааланы уларытан тутуохха наада, албох декорациялар, фоннар толоруулуу үчүгэй көстүүлүүргэ көмөлөһөллөр. Кыыллары аһатыыга, ыарыйдахтарына эмтиргэ эмп-тэмп атыыгыгар үүс харчы ороскуоттанара биллэр.

Снимокка: Куклачев труппатыгар 50 куоскаҥы сөргэ, үс ыт оонньуулارга кыттыыны ылаллар.

Б. Кавашкин уонна Л. Пахомова фотолара. (ИТАР—ССТА).

АТАҒАСТЫЫЛЛАРА КӨҢҮЛ ҮҺҮ

Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриигэ кыттыылаҕабын, 70 саастаахпын. Хаһан даҕаны хаһыакка суруйбатаҕым, кыһыйаммын саная булуннум. Быйыл саас Михаил Васильев күн ортотун саҕана ЗИЛ маркалаах автомашинаҥан олбуорум үс баҕанатын тоҕо көтөн кэлэн, иҥирдьэ турар кэлэ сыарҕатын үлтү көтүппүтэ, бэлэх сиҥин оҕуннэрбитэ. Оны олохтоох Хайахсыт нэһилиэгин салалтатыгар тыллаабытым, онуоха туох дьаһалы ылбыттарын биллэрбэтилэр. Арай шофер аҕата И. Е. Васильев уола буруйдааҕын билиэн тахсыбыт хоромньуну төлүөх буолбута. Кэлин «Ол кайдыттан праваҕын былдьаабыттара» диэн аныаастаан кэбистэ. Ол аата ким көҥүлүн былдьаныта, ыстараапталлыта мин олбуорум оҥоһуллуутугар, хамнарыйбыт малларым чоллоруҥар түһэриллиилэригэр туһалаабыт курдуктар. Итиннэ Иван Егорович билбэт буолбатах, кырдьаҕас киһиэн соруйан атаҕастаан эҥэр.

Ыалдьан сытар эмиэхсиннээхпин, инбэлиит уоллаахпын. Бэйэм хаанын даҕаны кыһалҕабын сатаан оноруммат, салбимэт буолбут киһибин. Сыарҕам билиҥин оту кэбиһиэҥ туһалыахтаах эта. Онон, кырдьаҕас киһи быһыытынан, атаҕастаныт наар атаҕастаҥ турара көҥүлэ буолсу дуу диэн саная-саная кэлбиппин. Нэһилиэк дьаһалтата, олохтоох Сэбиэт итиннэ туох диэллэрэ буолда?

Ф. МИТИН,
сэриигэ, үлэ ветерана.

Билэриилэр

Телефону киллэриҥэ уонна абонентнай толобуҥа нэһилиэнньэ сорох аҥаатыгар чэпчэтиллэр оҥоһуллуннулар. Итиҥ оҥоолон Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриигэ кыттыылаахтара, бастыҥ уонна иккис группалаах инбэлиттэр, хаартарыгар итиэннэ оҕо эрдэхтэриттэн бастакы уонна иккис группалаах инбэлиттэр туһаныахтара.

Онон ити аҥаатаа ширээччилэр кэлэн регистрациялаҥнарыгыгар ыгырабыт.

Сибээс узелын администрацията.

x x x

1985 сыл бэс ыйын 26 күнүгэр Дириҥ орто оскуолатыгар Баранков Герасим Николаевич аатыгар бэриллибит В сериялаах, 277091 №-дээх орто оскуоланы бүтэрии аттестата сүпүрүйэн дьиҥэ суох буолан хаалыллар.

Хайдах хааччыллабытый?
БУОЧУКА УУ ТУЛА

Билиҥги рынок усуловуйатыгар сыана үрдэ суох барбытынан, аҕыйах бородуукталарыгар, табаардарга, өнөөгү оноруута сыаналар биллэрдик ыараатылар. Ол туһунан биһиги хаһыапыт бу дьыл муус устар 21 күнүнэҥи нүөмэригэр сатистика оройуоннаҕы отделын начальника В. П. Пермякова суруйан турар. Онно биир куб. метр уу сыаната 19 солк. тиэнбитин туһунан этиллибэтэ. Ол аҥа биир тонна кэриҥэ уу сыаната буолуохтаах. Оттон биһиги оройуон кинигэр ууну баҕар автомашинадар биир буочука ууну кутуохтарына 15 солк, телотоллор, Кырдьык, оччону ылбыттарыгар талон биэраллэр. Онон итиннин сыананы ким быспытай диэн боппуруос үөскэн тахсар. Биһиги саная-саная, биир куб. метр уу сыаната 19 солк. буоллаҕына, буочуката 5 солк. буолуоҥ сөп курдук. Итиҥ боппуруоһу чуолкайдык, олохтоохтук сыананы олохтообут тэриллэ быһааран биэрэрин күүтэбит туохха олоҕурбуттарын ыйан туран.

Оройуон сорох нэһилиэктэригэр буочука уу сыаната 5 солк. тэҥ. Оны таҥнан сэрии, үлэ ветераннарыгар, хоту көҥөрүү кыттыылаахтарыгар аҥарын чэпчэтэн куталлар. Оттон оройуон кинигэр нэһилиэнньэ нти аҥаатыгар оҥоһуллар өнөөгү чэпчэтии ханнык даҕаны көрүнэ көрүллүбэт. Оны аанан, сорох шоферлар, буочукаҕын толорторор түбэлтэҕэр, сыанатын бүтүннүү төлүүр эрэ буоллахына собулаһаллар. Итиннэ кинилэргэ буочука быһаҕаһын кутарга талон суоҕунан бэрт итэҕэйиэхтиин быһаараллар. Кырдьык даҕаны, 15 солк. талону аҥардаан биэраллэрэ табыллыбат курдук.

Ууну оройуон кинигэр дьиэ-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба холбоһуутун автомашиналара таһаллар. Онон бу тэриллэ салалтата уонна Чурапчы сельсэй Совета уу боппуруоһун олохтоохтук хаттаан көрөллөрүгэр итиннэ нэһилиэнньэҕэ өйдөнүмтүө, тиэйиимтиэ гына быһаран биэрэллэригэр баҕарабыт. Дьон сорох нэһилиэктэргэ уу сыаната тоҕо чэпчэкитин уонна нэһилиэнньэ сорох аҥаатыгар чэпчэтиллэн бэриллэрин ситэ өйдөөбөттөр. Оттон ол дьон ортотугар туохха даҕаны сөпсөспөт, туугу даҕаны ньгдьыктаммат буолуу өйүн-санаатын үөскэтэр.

Хаартан уу кэлбэккэ уонна саастыта хураанаан үрэхтэрбит сүүрүгүрдүбэтилэр. Онон аҕыыр, атын даҕаны наадаҕа тутар күөллэрбит оҥоһо уоллуулар. Аны күһүн кыстыыр муусутун хаптан ыларбыт, хайдах тиэнэрбит, суоҕубутун хайдах уулатарбыт баҺа-атаҕа биллибэт. Билигин ыал барыта хортуоппуй олордуна, оҕурчот астарын үүнэриниэ. Онон сайыгны ыйдарга уугa наадыйыы өссө улахана чуолкай, ыаллар 3—4 буочука ууну аҕыйах күн тутталлар. Итиҥ кырдьаҕастарга, ахтардас пенсиялариэн аҕаабата биллэр. Урут, күөлбүт толору эрдэҕинэ, аныыбытыттан сүүрэн киирэн баҺынарбыт. Оччолорго тутар ууну улахан проблема да быһыытынан сыаналаабат этибит. Оттон билигин бунатын атын балаҺаннаҕа олоробут.

Онон Чурапчы сельсэй Совета, оройуон дьаһалтата нэһилиэнньэ уугa наадыйыытын кинигэн, олохтоохтун быһааралларга, сыанатын чуолкайдыыллара наада буолла диэн саныыбыт. Ити—нэһилиэнньэ социальнай өртүнэн көмүскэллээх буолуутун бир тыын боппуруоһа.

С. ОСИПОВ.

Редакторы солб. М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты «Саха олох»—Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—3377.

ЗАКАЗ № 89. Чурапчинская районная типография Мининформпечати Республики Саха (Якутия), с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».